

a szakszervezetekben és a munkásszövetkezetekben látja, amelyek fejlesztését „a társadalom haladása szempontjából legfontosabb kötelesség”-nek tartja. A bevezető tanulmányból hiányoljuk ennek a korabeli társadalomtudományokban, így a jogbölcsleletben és szociológiában Spencer és mások hatására jelentkező társadalomfelfogásnak a kritikáját. [Fukász György *A magyarországi polgári radikalizmus történetéhez. 1900—1918* (Bp., 1960) c. tanulmányában a Huszadik Század körének e nézeteit szociáldarwinizmusnak tekinti. Ezzel majdhogynem azonosítja ezeket egy jelenkori reakciós polgári irányzat elképzeléseivel. (94. o.)]

A székesfőváros könyvtárában Szabó Ervin mellett kifejtett tevékenysége irodalmi lecsapódásának mellőzése mellett a társadalomtudományi érdeklődésű olvasó számára túlzott teret kaptak a válogatásban Madzsar szociálhigiéniai munkájával kapcsolatos szemelvények [*Anyra és csecsemővédelem a háborúban* (1914); *Az anyra és csecsemővédelem országos szervezése* (1915); *A meddő Budapest* (1916)].

Madzsar a forradalmak idején igen aktív, radikális múltjához méltó közegészségügyi szervező tevékenységet folytatott. (A polgári demokratikus forradalom alatt a Radikális Párt egyik alelnöke volt.) Helyes lett volna, ha a kötet összeállítója a fehérterror idején bolsevizmus vádjával fegyelmi elé állított Madzsar magángyűjteményben levő, természetszerűleg objektívásra törekvő *Védőírat*-át is felvette volna a válogatásba.

Kárpáti József tanulmányának legértékesebb fejezete hőse emigrációbeli életét (1921—1924) élénk táró része, amely igen sok újat ad az *októbrista emigráció* történetéhez is. Madzsar szervezte a Bécsi Magyar Újság terjesztését és segítette Károlyi Mihályt az ellenforradalmi rend elleni akciók indításában. Az utak szétválása, az emigráció bomlása után nem Amerikát, hanem a hazatérést választotta. Itthon az elsősorban keresetforrást jelentő

lexikonszerkesztés mellett az SZDP kezei között fejtett ki természettudományos ismeretterjesztő tevékenységet, ami nála szorosan kapcsolódott a marxizmus tanításához. Az SZDP vezetői „szabálysértések és furfangok” közepette 1931 őszén kizárták a balszárnyhoz tartozó illegális kommunistát, aki szenvedélyes hangú vitáirban [*Kizártak a pártból* (1932)] leplezte le az okokat. Ennek az írásnak vannak túlzó megállapításai is, az igen bizonytalan „sajtószabadság” közepette mégis alapvetően jól értékelte a *párt utolsó másfél évtizedének osztály-együttműködésre hajló irányvonalát*. [Megemlítjük, hogy e kis füzet Egyetemi Könyvtárunkban levő cenzúrák példányán ma is ott éktelenkednek a Budapesti kir. Ügyészség iktatószámai (*Tv 5/465/1932; 37 558/1932*) és a Társadalmi Szemlére utaló „*Kiadó!*” jelzés.]

Tartalmaz a gyűjtemény néhányat a *Társadalmi Szemlé*-ben publikált vezércikkekből (1931—1932) és a pozsonyi *Magyar Nap*-ban megjelent szovjetunióbeli írások (1936—1937) közül is. A bevezető tanulmány részletesen foglalkozik a Társadalmi Szemle történetével, különösen pedig József Attila *Külvárosi éj* c. kötetéről a folyóiratban megjelent sokat vitatott kritikával. Kárpáti Endre visszaemlékezés alapján igyekszik cáfolni a folyóirat társszerkesztőjének a felelősséget kizárólag Madzsar Józsefre hárító írását [*József Attila Emlékkönyv* (Bp., 1961) 320. o.]

Madzsar élete 1938-ban történt törvénytelen elítélése után tragikus fordulatot vett. Úgy tudjuk, hogy 1944-ben halt meg.

A tanulmányt és a válogatást igen alapos bibliográfia (249—280. o.) egészíti ki.

A kiadó e szép könyvvel méltán segíti elő a polgári radikalizmustól a kommunista mozgalomig eljutó orvos és társadalomtudós örökségének hasznosítását. (*Akadémiai Könyvkiadó* 1967.)

RUSZOLY JÓZSEF

RÓNAY LÁSZLÓ: AZ EZÜSTKOR NEMZEDÉKE

A Nyugat harmadik nemzedékének útja íratott meg: az összetalálkozástól a táborba gyűjtő folyóirat, az *Ezüstkor* megszűnéséig. Figyelemre méltó tehetőségek leltek egymásra — Kassák környezetéből indult Vas István és Zek Zoltán és bizonyos mértékig Rónai Mi-

hály András, Szabó Zoltán és Boldizsár Iván, a francia szellemet ápoló Eötvös Kollégiumból Bóka László és Sötér István, a pesti egyetemről katolikus szellemiségben Rónay György és Thurzó Gábor, a pécsi egyetemről, a Batsányi majd a Janus Pannonius Társaságból

Kolozsvári Grandpierre Emil, Weöres Sándor és Takáts Gyula; Radnóti, Ortu-
tutay és Tolnai Gábor a Szegedi Fia-
taloktól s velük együtt később Tolda-
lagi Pál, Hajnal Anna, Forgács Antal és
még mások is —, de nem érthettek fel
az előző két nemzedéki: ernyedteb-
bek, kevésbé eredetiek. Magatartásukat
— derül ki Rónay könyvéből — csüg-
gedt dilemmázás jellemzi: magány-
ézés és közösségkeresés, valóság és
álomvilág, jelen és antikvitás, túró vá-
rás és cselekvésvágy között. A szellemi
ellenállásnak egyfajta erősen közvetett
módja ez: kimondatlan tagadás: a je-
lenből való menekülés, az antik és a
francia kultúra, valamint a hazai hu-
manista hagyományok iránti szenvedé-
lyes, műveket teremtő nosztalgia ál-
tal. Kezdetben csak egy-egy antológiá-
ban vagy tisztavirág-életű folyóiratban
és viták alkalmával adtak egymásnak
találkozót; csaknem másfél évtized kel-
lett, hogy eljussanak a „tudatos cso-
portosuláshoz”.

Rónay könyvének értékét elsősorban
a feltárt anyag imponáló gazdagsága
adja; a szerző itt igazán úttörő mun-
kát végzett. Nemegyszer azonban túl-
ságosan úttörő akar lenni: szándékkal
nem szól, vagy épp csak futólag emlé-
keztet a témával kapcsolatos, már fel-
tárt, nem lényegtelen mozzanatokra.

Erősen vitatható az alkalmazott iro-
dalomtörténetírói módszer: „a legszebb
kritika a kommentálás”, „az adatok be-
szélnek magukért”. A hatalmas doku-
mentatív anyag értelmezése legtöbbször
megtörténik ugyan, értékelése azonban
annál kevésbé. Pályakezdő irodalom-
történészek egy részének kiheverhető
betegsége ez: nem pusztán rossz érte-
lemben vett „óvatosság”, hanem inkább
a tényisztelet egészségtelen túltengése,
mely gátolja a felülemelkedést, a szel-
lem alkotóbb mozgását. Megjegyzés nél-
kül marad például az, hogy Kárpáti
Aurél Molnár Katát Kassák, Illyés és
Móricz magasságába helyezi, vagy Lo-
vass Gyulának az a nyilatkozata, hogy
„országos gondokról nem szólnuk, mert
nem akarunk epigonok lenni” é. i. t.
Ekképp a mű a mélységet illetően a be-
fejezetlenség benyomását kelti; a leg-
utolsó lépés nem, vagy csak alig tétetett
meg: mit értek a nemzedék tagjainak
magatartásformái és művei, kinek és
mennyiben volt igaza a hosszan idézett
vitákban? — a kérdőjel nem tűnik el,
vagy a felelet más vonatkozásban, eset-
legesen hangzik el. Csak az utolsó fe-
jezetben tudjuk meg, hogy az általános
humanista eszmények benitották a fia-
talok cselekvőkészségét, vagy hogy „az
embertelenséggel csak a valóság tala-

járól lehet megküzdeni”. (Ez egyébként
nem egészen cseng össze a bevezetőben
mondott elismerő passzusoknak, misze-
rint „a nem vállalás bizonyos körülmé-
nyek között vállalás és elkötelezettség”.)
Esetenként Rónay általánosságban és
túl röviden szól, amikor pontosabban
és többet kellene: a nemzedék tagjai-
nak világnézeti állapotáról.

A módszer hibája: a dokumentatív
és az értékelő részek szembetűnő egyen-
súlyzavara következtében a mű gondol-
lati váza nem elég szilárd, elemeinek
egymáshoz való kapcsolódása távolinak,
esetlegesnek, alkalmoszerűnek tűnik, a
hatalmas anyag pedig szerveetlennek,
funkciótlannak létezőnek. A tanulságok,
az értékrend, a fejlődésvonal határozot-
tabb kiemelése elmaradt.

Magukban az értékelésekben is van
következetlenség, egyoldalúság. Érthe-
tő, hogy a szerző a nemzedék közös
vonásait kereste, de kár volt lemondania
a különbségek tüzetesebb vizsgálá-
táról, mert ezáltal a hitelesebb kép
megrajzolásának lehetőségétől fosztotta
meg magát. A nemzedék egysége-
sebbnek tűnik, de uniformizáltak is.
Bíráló szavak esnek Móricz szociális-
népi szempontra alapozott értékrendjé-
ről és „önsegély” programjáról; való-
ban a harmadik nemzedék is csak el-
méletben volt „osztatlan” hagyomány-
szemléletű: a valóságban, az írói gya-
korlatban ők is inkább szellemi őseiket
keresték, csak éppen más értékrend
alapján. A kettő közül Móricz volt a
korszerűbb. Nemegyszer a kifejezés pon-
tatlansága hat zavaróan: túlzás pél-
dával a Szegedi Fiatalokat a „legforra-
dalmibb” csoportnak nevezni (a legra-
dikálisabbak voltak, a leginkább bal-
oldaliak), vagy az 1942. március 15-i
antifasziszta tüntetést „hatalmasnak”.
Fel lehetett volna figyelni a nemzedék
által írt regények bizonyos mozzanatai-
nak önvallomások jellegére; az „alva-
járó” hősök, valamint a mágiát-misztia-
kát és a realitást egyesíteni akaró re-
gényelmélet tulajdonképp a nemzedék
a valósághoz való viszonyának rendezet-
lenségét jelzik.

Kevés példát tudunk arra nézve, hogy
egy témáját tekintve úttörő mű — kü-
lönösen fiatal szerző első könyve —
megnyugtatóan lezárt volna minden
problémát; mindezeket figyelembe véve
Rónay könyve lehetett volna jobb is.
Ám ha a hibák tanulságul szolgálnak,
s a témáról további eredményekhez ve-
zető vita indul: érdemül ez sem kevés.
(*Akadémiai Kiadó 1968.*)

CSAPLÁR FERENC